

Отримано: 10 грудня 2021 р.

Прорецензовано: 16 грудня 2021 р.

Прийнято до друку: 17 грудня 2021 р.

e-mail: irinahum@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2021-12(80)-80-83

Гумовська І. М. Особливості семантики та переклад юридичних термінів в економічній літературі різних жанрів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2021. Вип. 12(80). С. 80–83.

УДК: 81`1

Гумовська Ірина Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Західноукраїнський національний університет

ОСОБЛИВОСТІ СЕМАНТИКИ ТА ПЕРЕКЛАД ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ В ЕКОНОМІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ РІЗНИХ ЖАНРІВ

Стаття розглядає питання перекладу та функціонування юридичних термінів в економічній літературі різних жанрів. Розглянуто процеси термінологічної семантизації та десемантизації. У статті також зазначається, що зафіксовано в англомовному фактологічному матеріалі з економіки юридичні та економічні терміни як омоніми юридичних, що з'явилися внаслідок процесу транстермінологізації. Проаналізовано економічну літературу і визначено, що приблизно 73% усієї кількості юридичних термінів в економічній літературі різних жанрів є невід'ємною частиною економічної підмови. Це зумовлено їх частим вживанням в галузі економічної діяльності та правовим статусом бізнес-операцій. При цьому ці елементи в процесі трансмісії в економічну терміносистему повністю зберігають юридичне значення. Наведено приклади, які показують, що терміни юридичної терміносистеми в економічних текстах часто використовуються, при цьому вони зберігають юридичне значення та перекладаються так само, як і в юридичному контексті.

Ключові слова: терміносистема, термін, дискурс, переклад термінів, юридичний термін, економічний термін, семантика.

Iryna Humovska,
PhD, Assistant Professor,
West Ukrainian National University

SEMANTIC PECULIARITIES AND TRANSLATION OF LEGAL TERMS IN ECONOMIC LITERATURE OF DIFFERENT GENRES

The article deals with semantic peculiarities, translation and functioning of legal terms in economic literature of various genres. The work discusses the concept of term meaning. The research also analyses the processes of terminological semantization and desemantization. The author states that legal and economic terms used in English factual material on economics occur as homonyms of legal ones and it is a result of transterminologization. The analysis of economic discourse shows that the terms occur and function in different documents, scientific works, media etc. It is also important to translate precisely both economic and legal terms considering some peculiarities of international documents writing. Moreover, the work determines that approximately 73% of the total number of legal terms in economic literature of different genres make up an integral part of economic discourse. This is due to their frequent use in the field of economic activity and the legal status of business operations. In this case, within the process of transmission into the economic terminology system these elements keep their legal meaning. Finally, the author presents examples showing that legal terms are often used in economic texts, they keep their legal meaning as well as they are translated in the same way as in a legal context.

Key words: terminological system, term, discourse, translation of terms, legal term, economic term, semantics.

Постановка проблеми. В період наукового-технічного прогресу та в час глобалізаційних процесів актуальним залишається переклад наукових текстів, які містять значну частину термінологічних одиниць. Терміни входять в тексти різних сфер науки і завданням перекладача є адекватно передати значення цих фахових слів.

Наше дослідження розглядає проблему значення слова, зокрема термінологічної одиниці в певному контексті. Різні лінгвісти представляють багато версій словесного значення. Як нам відомо, що слово – явище багатоаспектне, воно володіє фізіологічними, акустичними, психічними, соціальними ознаками. Для того, щоб увійти в семантичну систему мови, повинні бути названими предмет і поняття. Якщо вважатимемо значення слова як зв'язок відображення фізичної сторони слова та відображення предмета, тоді є зрозумілими співвідношення, з якими входить у мову слово: денотативне (слово – предмет), сигніфікативне (слово – поняття), структурне (слово – інше слово).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низку праць присвячено розгляду проблем перекладу, семантизації та семантичної еволюції, зокрема важливими для нашого дослідження є роботи Т.Кияка, О.Балацької, О.Куц, С.Педашева, Ф.Палмера, В.Овчаренко, Л.Козуб, М.Гузинець, Г.Кличкова та ін. Функції та переклад термінів у фахових текстах аналізує Т. Кияк. Український лінгвіст досліджує особливості лексики фахового тексту, розглядає її класифікацію, виділяє закономірності побудови фахових текстів, класифікує фахові мови. Т.Кияк зазначає, що фахові тексти розрізняються на текстовому й термінологічному рівнях [Кияк, функції та переклад]. Питання семантики термінологічних структур, загалом різні аспекти, розглядає Ф. Палмер. Лінгвіст визначає семантику як термін, що спеціально вживається для співвідношення його із вивченням значення [18]. Учені А. Суперанська та Н. Подольська у своїх працях зазначають, що термін однозначний, він не має конотативних значень та синонімів, незалежно від тексту термін перекладається повним або абсолютним еквівалентом [10].

Мета статті полягає у дослідженні семантики та особливостей перекладу юридичних термінів в економічному дискурсі.

Вклад основного матеріалу. Переклад економічного чи юридичного дискурсу належить до категорії спеціального перекладу. Суть його полягає у роботі з текстами різних жанрів юридичної чи економічної тематики. Такі матеріали, безумовно, мають свої особливості, які суттєво впливають на процес і результат перекладу. Тут слід враховувати конкретні правові та економічні системи різних країн світу. Якщо би ми здійснювали переклад юридичного документа з міжнародної організації, то перекладач повинен передати чітко зміст документа-оригіналу, його формат, стиль і семантику.

Для нашого дослідження також важливим є питання значення слова, зокрема термінологічної одиниці. Існує багато припущень щодо значення мови. Загальновідомо, що слово як одиниця мови є явищем багатоаспектним і володіє акустичними, фізіологічними, психічними та соціальними характеристиками. Для входження у семантичну систему мови, повинні бути названими і предмет, і поняття. Якщо вважатимемо значення слова зв'язком двох відображень, тобто ми маємо на увазі відтворення фізичної сторони слова та предмета, то тоді стануть зрозумілішими відношення, з якими слово буде входити у мову (денотативні, сигніфікативні, структурні). Відповідно до цього Б. Головін розрізняє три типи значень – об'єктні, суб'єктні та структурні [3, с. 32]. Значення всіх названих типів притаманні словам-термінам.

Оскільки ми розглядаємо терміни в економічній літературі різних жанрів, то слід згадати, що контекст відіграє значну роль у процесах термінологічної семантизації та десемантизації. Учена Р. Цаголова, наприклад, проводить аналіз семантизації багатозначного терміноелемента в текстах з політичної економії, розглядає в деталях проблеми понятійно-тематичного поля та тематичного контексту відповідно до певної політико-економічної категорії [11, с. 44]. Семантику та структуру науково-технічного терміна аналізує В. Овчаренко. На його думку, термінологічне значення слова перестає відповідати власному значенню терміна, його формально-семантична структура або ж сам термін загалом може змінюватися і ця відповідність може відновлюватися завдяки зміні власного значення знака, що проявляється як термін [8, с. 30].

П. Гіро розглядає питання доцільності включення соціологічного контексту в значення будь-якого слова, що є цікавим для нашої праці. Значний інтерес в плані методології дискурсного дослідження (актуалізації структури і семантики, форми змісту, прагматики і стилістики) становить розмежування семантичних і стилістичних аспектів терміносистеми, а також диференціація кожного з них [3].

Таке розуміння контексту практично реалізувалось у дослідженнях окремих термінологічних систем – юридичної, економічної та інших. У нашій праці ми певною мірою застосовуємо це, щоб проаналізувати кореляційні процеси між двома терміносистемами – юридичною та економічною, а також щоб зрозуміти особливості сучасного дискурсу (юридично обгрунтованого) економічного напрямку, тобто щоб аргументувати кваліфіковано аргументацію правових аспектів літератури економічного жанру.

Дослідження юридичних та економічних термінів в основному проводиться в рамках структурно-семантичного аналізу, в системі відповідного дискурсу – економічна термінологія в економічному дискурсі, юридична – в юридичному і т. д. Вперше досліджується проблема функціонування юридичної термінології в економічному дискурсі, а також семантичного поля юридичної термінології в структурі економічного дискурсу.

Наша робота розглядає семантичні поля згідно ступеня термінологічності або зберігання власного значення у вузько-спеціальній галузі, а також відповідно до прагматичного використання контексту, що в подальшому допоможе точніше перекладати відповідний терміноелемент. У дискурсі з економіки правничий термін може зберігати повністю своє значення, частково зберігати його або може повністю втрачати його.

Ми б хотіли також наголосити, що коли юридичні терміни входять в підмову економіки, то виникає так звана спеціалізація, при цьому змінюються дефініції і місце в системі. Вони вважаються омонімами вихідних термінів або можуть перетворитися в омоніми. Наприклад, юридичний термін *liability* (перекладається як «зобов'язання», «осудність», «відповідальність»), у юридичній терміносистемі є омонімом економічного терміна *liability* (у множині), який має значення як «пасив».

Аналіз теоретичного матеріалу, який стосується проблем семантики та термінології, привернув нашу увагу на явище транстермінологізаційних процесів у праці О. Суперанської [10, с. 105]. На думку автора, суть цього явища полягає у тому, що термін однієї галузі може після відповідного перегляду увійти в терміносистему іншої науки. В результаті можуть утворитися міжгалузеві омоніми. Як окремий термін, так і деякий термінологічний блок підлягають транспозиції. Згідно наших спостережень, такий процес не завжди відбувається, оскільки бувають випадки запозичення термінів однієї галузі науки іншою. В такому разі перекладачеві потрібно звертати особливу увагу на контекст. Розглянемо це питання на базі економічного дискурсу.

Ми зафіксували в англomовному фактологічному матеріалі з економіки терміни як омоніми юридичних, що з'явилися внаслідок процесу транстермінологізації, тобто економічні терміни та юридичні терміни. Це переважно буде стосуватися таких сфер економічної комунікації, таких соціогруп, які займаються безпосередньо юридичною практикою на підприємствах, які пов'язані з економічною діяльністю. Юристи часто мають справу саме з юридичними аспектами оформлення різного роду угод, контрактів, документів певного підприємства, тобто тут йдеться про термінологічну інтерференцію економіки та юриспруденції як підмов.

Аналіз економічної літератури різних жанрів показав, що приблизно 73% усієї кількості юридичних термінів в економічній літературі різних жанрів є невід'ємною частиною економічної підмови. Це є наслідком їхнього частого вживання у сфері економічної діяльності та правовим статусом бізнес-операцій. Нами помічено, що під час процесів трансмісії в економічну терміносистему ці елементи мають тенденцію повністю зберігати своє юридичне значення. Це такі терміни та переклад: *appeal* – «оскарження», «апеляція»; «касаційна скарга»; *acceptance* – «акцепт»; *act* – «акт»; *breach* – «порушення»; *bond* – «бона», «купюра», «облігація»; *credit* – «кредит»; *creditor* – «кредитор»; *employment* – «найм»; *tax* – «податок»; *mortgage* – «застава», «іпотека»; *patent* – «патент»; *rent* – «рента»; *auction* – «аукціон»; *witness* – «свідок»; *share* – «акція», «пайова участь»; та інші.

Розглянемо у порівнянні семантику термінів у процесі їх функціонування в юридичному та економічному дискурсах. Передусім дослідимо визначення деяких юридичних термінів у спеціальних словниках: в них термін співвідноситься зі спеціальним поняттям, і ознаки, зафіксовані у визначеннях, є суттєвими. Далі будемо перевіряти, як «працюють» ці ознаки при вживанні терміна в економічному тексті.

Термін *fraud* має переклад «шахрайство» і його можна часто простежити в економічних текстах. Як показав аналіз літератури, він має те ж значення, що і в юриспруденції. Порівняємо: в юридичному контексті цей термін може вживатися таким чином: *The court also noted that this is the measure of damages for breach of warranty and that the measure of damages for fraudulent misrepresentation should be the same: "[S]urely the defendants cannot claim a more favorable rule of damages on the ground of their own fraud.*" [15]. В економічному контексті юридичне значення *fraud* – «a false representation by means of a

statement or conduct made knowingly or recklessly in order to gain a material advantage» збережене: *As information becomes more transparent, the firms engaging in fraud are subject to more public scrutiny* [22]. **Fraud** is an activity that takes place in a social setting and has severe social consequences for the economy, corporation, and individuals [17].

Інший термін *term* перекладаємо як «any provision forming part of a contract». В юридичному тексті *term* вжито в терміно-логічному значенні: *While it is true that the court relied on only one letter in defining the terms and conditions of the contract, this was the intention of the letter, objectively assessed* [13, с. 19]. В економічному дискурсі значення слова повністю зберігається та його переклад буде збігатися з таким, як в юридичній літературі: *With this type of credit, the terms of the sale are an important consideration. COD terms mean cash on delivery of the goods. A contract is express when the parties have directly stated its terms at the time the contract was formed* [14, с. 15].

Юридичне значення «a wrongful act or omission for which damages can be obtained in a civil court by the person wronged, other than a wrong that is only a breach of contract» терміна *tort* – «делікт» зберігається в економічному тексті: *The principal may be liable to third persons for the torts of an agent under either direct liability or respondeat superior. Principals may be liable to third persons injured by the torts of their agents under the doctrine of respondeat superior, which means «let the master answer». This theory of imputed liability generally applies to principals who are employers, making them liable for the torts of their employees. Unless on intentional tort was encouraged by the principal, courts tend to find that it was committed outside the scope of the agency* [15, с. 12]. Для порівняння наведемо приклад юридичного тексту: *Many torts are unintentional, such as damages in traffic accidents. But if tort is deliberate and involves serious harm, it may be treated as a crime. A tort is a private wrong for which the wronged person may recover monetary damages, many of the facts or omissions which have been defined as crimes may also be torts. Torts can be classified into three general categories. First, there are intentional torts. Second, there are negligent torts. Third, there are strict liability torts* [20, с. 113].

У монографіях з комерційного права ми фіксуємо терміни юриспруденції, які, на перший погляд, не стосуються комерції. При цьому ми прослідковуємо збереження семантики термінів (йдеться про, наприклад, терміни *law, attorney*). У юридичному дискурсі *attorney* вживається у значенні «повірений»: *An attorney owes the client a fiduciary duty that is a duty of highest care, trust, loyalty, and good faith in the exercise of the representation of that client* [303, с. 9]. Економічний дискурс зберігає це значення: *One way to avoid both errors is to establish an ongoing professional relationship with an attorney in general practice before events force such a hasty choice* [12, с. 180].

Інший юридичний термін – *law* (в перекладі «закон», «право») – переважно фіксуємо у наукових статтях та монографіях економіко-юридичного характеру. У них спостерігаємо певні ідентичні паралелі вживання цього терміноелемента, який зберігає свою семантику. Проведемо порівняння прагматичного використання терміна у контекстах з юридичної та економічної літератури. В юридичному дискурсі вживання терміноелемента таке: *Law is one of the most basic social institutions – and one of the most necessary. The law thus establishes the rules that define a person's rights and obligations. The law also sets penalties for people who violate these rules, and it states how government shall enforce the rules and penalties* [21]. В економічному контексті фіксуємо такі приклади: *Contract law and commercial law deals with the rights and obligations of people who make contracts*. [19, с. 1119].

Ми бачимо з прикладів, що терміни юридичної терміносистеми в економічних текстах часто використовуються, при цьому вони зберігають юридичне значення та перекладаються так само, як і в юридичному контексті.

Висновки. Ми провели аналіз юридичних термінів стосовно збереження чи втрати первісної семантики і це такі слова: *term, contract, tort, fraud, law* та ін. Семантиці у сфері економічних текстів різних жанрів відповідають близько 99,6 % термінів і їх перекладають однаково, близько 0,2% термінів частково можуть реалізувати значення того чи іншого юридичного терміна, їх перекладають з урахуванням контексту. Слід зауважити, що також спостерігається і десемантизація згаданих термінів у структурі економічного тексту (0,2% термінів). Нами виявлено ще й випадки, коли одночасно в різних економічних контекстах терміноелементи юридичної терміносистеми можуть зберігати юридичну семантику, частково реалізовувати її і повністю зберігати. Таких термінів виявилось два: *valid, capacity*.

Наше дослідження дає можливість дійти висновку, що правничі терміноелементи дедалі ширше використовуються в структурі текстів економічного напрямку. Щільний зв'язок економіки з правознавством пояснює прояв високого відсотка відповідності юридичному значенню термінологічної одиниці в дискурсі з економіки. Правничі терміни входять у підмову економіки на рівні її різних жанрів: економічної документації, науково-популярної літератури на економічну тематику, монографічної літератури з економіки, газетного жанру з питань економічного життя. У всіх цих жанрах економічної літератури прослідковуємо явища функціонування правничої лексики, термінології, термінологічних словосполучень, акцентуємо увагу на спільних та індивідуальних рисах стосовно семантичної реалізації, соціальної та культурологічної орієнтації. Аналіз цих питань полегшує завдання перекладу фахової літератури на належному рівні.

Література:

1. Абабілова Н. М., Білокамінська В. Л. Особливості перекладу термінів українською мовою. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (17). С. 126–128.
2. Балацька О. Л., Куп О. В., Педашев С. А. Особливості англо-українського перекладу багатокomпонентних термінів: лексичні трансформації. *Молодий вчений*. 2019. № 5.1 (69.1). С. 14–17.
3. Гальперин І.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М.: Наука, 1981. 139 с.
4. Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. Лингвистические основы учения о терминах: Учеб. пособие. М.: Высшая школа, 1987. 103 с.
5. Гузинець М., Козуб Л. Специфіка перекладу термінів в підмові аграрної галузі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2015. Вип. 55. С. 73–74.
6. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2002. С. 315–407.
7. Кияк Т.Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. *Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка*. 2007. Вип. 32. С. 104–108.
8. Овчаренко В. М. Структура і семантика науково-технічного терміна. Харків, 1968. 72 с.
9. Сніговська О. В. Особливості перекладу англійських і новогорських економічних багатокomпонентних термінів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2016. Вип. 61. С. 329–332.

10. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология. Вопросы теории. М.: Наука, 1989. 246 с.
11. Цаголова Р. С. Системное исследование терминологии политической экономики (лингвистические аспекты проблемы научного термина): Автореф. дис... д-ра филол. наук:10.02.19. М., 1988. 45 с.
12. Adamson J. Basic Law and the Legal Environment of Business. Chicago, 2006. 630 p.
13. Dorothy Duplessis Canadian Business and the Law. Solution Manual. 5th Edition. 2014. 171 p.
14. Epstein M., Spalding A. The Accountant's Guide to Legal Liability and Ethics. Irwin, Inc., 1993. 296 p.
15. Jill Wieber Lens Honest Confusion: The Purpose of Compensatory Damages in Tort and Fraudulent Misrepresentation, available at: https://kuscholarworks.ku.edu/bitstream/handle/1808/20178/02-Lens_Final.pdf?sequence=1.
16. Oakland J. Total Quality Management. Butterworth-Heinemann. 2004. 370 p.
17. Okoye Emmanuel Ikechukwu An Evaluation of the Effect of Fraud and Related Financial Crimes on the Nigerian Economy, available at: https://www.researchgate.net/publication/320627480_An_Evaluation_of_the_Effect_of_Fraud_and_Related_Financial_Crimes_on_the_Nigerian_Economy.
18. Palmer F. R. Semantics. A new outline. Cambridge: Cambridge University Press, 1979.
19. Rayburn L. Principles of Cost Accounting. Irwin, Inc., 1995. 1464 p.
20. Rudden B. Basic Community Laws. Oxford. 2000. 301 p.
21. Wallace R. International Law. London. 2005. 311 p.
22. Xin, Qingquan The economic consequences of financial fraud: evidence from the product market in China, available at: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21697213.2018.1480005>.